

Gaza

ISRAELIN HYÖKKÄYS Gazaan sai aikaan kommenttiröyöpy. *New York Review of Books*issa Roger Cohen kertoi nähneensä konfliktin aikaan aiheesta kaksi unta. Ensimmäisessä arabiopiskelijat protestoivat Jerusalemin yliopistolla ja juutalaiset opiskelijat ryhtyvät vastamielenosoitukseen. Paikalle tuleva yliopiston turvallisuuspäällikkö keskeyttää mielenilmaukset. Opiskelijat haukkuvat vahtimestaria natsiksi. Käy ilmi, että tämä on keskitysleiriltä eloonjäänyt juutalainen. Toisessa unessa rutiiköyhät palestiinalaiset joutuvat syödäkseen rakentamaan pommisuoja juutalaisille, joita Gazasta ammuttu raketit uhkaavat. Yhteistä näille unille on, että molemmat tapahtuivat myös valvemaailmassa.

*London Review of Books*in nettisivuille koottujen kirjoitusten (http://www.lrb.co.uk/web/15/01/2009/mult04_.html) joukossa Eliot Weinberger koettaa lyödä leikiksi muistuttamalla, mikä oli Israelin valtion alkuperäinen tavoite. ”Päämääränä oli paikka, jossa voi harjoittaa juutalaista uskoa rauhassa, tai yhtä rauhassa voi olla sitä harjoittamatta, paikka, jossa juutalaisuudella on merkitystä vain, jos itse haluaa sillä olevan merkitystä.” Weinberger jatkaa, että unelma on nyt toteutunut – New Yorkissa. Hän joutuu kuitenkin vakavoitumaan ja toteamaan, että niin kutsuttu kahden valtion ratkaisu taitaa tätä myöten

olla mahdollisen. Israelin sisäpolitiikka ei anna odottaa minkäänlaista helpotusta tilanteeseen. Samaa mieltä on samassa julkaisussa Eric Hobsbawm, joka arvioi, että Gazan tapahtumat ovat haitaksi niin Israelissa kuin diasporassakin eläville juutalaisille. Sanaleikkiä tavoitellen Cohen toteaa, että Israelin logiikka tuntuu karun kvantitatiivisesti arvioiden olevan ”silmä silmäripsestä”.

Suomalaiset kaupan keskusliikkeet tukivat Israelin sotaponnisteluja tuottamalla markettien hevi-osastot täyteen sen tuotteita, sitrushedelmien lisäksi esimerkiksi ennätysmäärät avokadoja ja kirsikkatomaatteja.

Utopismit

PROFESSORI TATJANA ARTEMJOVA esitelmöi tammikuussa Aleksanteri-instituutissa venäläisen utopia-ajattelun perinteestä. Hän erotti kasvatus-, moraal-, tieto-, yhteiskunta-, politiikka-, laki-, talous-, teo-, tekno- ja ekoutopiat, joita ei toki esiintynyt puhtaina Venäjälläkään. Artemjovan mukaan utopia on ”filosofisen tutkimuksen väline”. Varma tapa saada huomiota visioilleen on aina ollut ottaa kantaa suvunjatkamisjärjestelyihin. Pietarilaisen valistuksen yhteydessä puheeksi tuli Samuel ”Jeremyn veli” Benthamin Nevan kaupunkiin 1800-luvun alussa loihtima *panopticon*, joka ei kuitenkaan ollut vankila vaan taideoppilaitos. Ra-

kennus tuhoutui tulipalossa 1818. Artemjova mainitsi myös 60-luvun tieteiskirjallisuudesta, jossa hahmoteltiin kommunistisen yhteiskunnan lähitulevaisuutta. Myös neuvostovastaista utopianismia esiintyi, synnyttäväthän ”kaikki poliittiset regiimit” vallitsevien hahmotustapojen ylitäjiä. Utooppisuuden ydintehtävänä onkin Artemjovan mukaansa ”tuhota ideologian metafyyminen vakavuus”.

Valtionyliopiston oppituolinhaltija ja Venäjän tiedeakatemian tutkija Artemjova on pietarilaisen aatehistorian tutkimuslaitoksen johtajana toimittanut jo 34 volyymia *Filosofisen aikakauden almanakkaa* (1996–): niissä on tutkittu venäläisen utopianismin (niteet 12 & 13) lisäksi leibnizismia Venäjällä (1), venäläistä valistusta (2), wolffilaisuutta Venäjällä (3), aatehistorian luonnetta ja metodologiaa yleisemmin (4–5, 14, 17–18 & 26), Nikolai I:n Venäjää (6), tieteen ja filosofian suhdetta (7), valistusajattelija Ivan Šuvalovia (8), benthamismia Venäjällä (9), venäläistä filosofia sosiokulttuurisena tyyppinä (10), Katariina II:n Venäjää (11), skotlantilaisen ja venäläisen (15) sekä englantilaisen ja venäläisen valistuksen suhteita (19 & 20), ihmistieteitä (21–23), filosofianhistoriaa filosofiana (24–25), ensyklopedismia (27), venäläistä yliopistohistoriaa (28–30), Franklinin ja Venäjän välejä (31 & 32), Linnén venäläistä reseptiä (33) ja valistusfilosofian ihmiskuvaa (34). Valistuseksperti Artemjova on Aleksanteri-instituutissa vierailevana *fellowship*-tutkijana.

Arvojamme ovat ylpeys, ylensyönti...

VUODENVAIHTEEN *Süddeutsche Zeitung*issa haastateltiin filosofi Peter Sloterdijkia (1947–), joka teki läpimurtonsa Euroopan intellektuellien yhteismarkkinoilla *Kritik der zynischen Vernunft*llaan 1983. Tuotte-
 liaan karlsruhelaisen taidekorkeakoulunrehtorin ja filosofian ja esteetiikan professorin päätyönä pidetään yli 2 500 -sivuista trilogiaa *Sphären* (1998–2004). Se hahmottelee kaiken, erityisesti modernin yhteiskunnan, kehkeytymistä käsitteiden 'kupla', 'pallo' ja 'kuohu' avulla. Sloterdijkin viime vuonna ilmestynen "sodanjälkeisyysteoriaa" kehitelleen kirjan englanninnoksen äärellä on viihtynyt viime aikoina myös ehtiväinen valtiosihteeri Risto Volanen: "Tähän asti en ole ymmärtänyt Marxin, Heideggerin, Nietzschen tai Artaudin nousua Ranskassa toisen maailmansodan jälkeen. Sloterdijk tulkitsee sen olevan osa kaksinkertaista itsepetosta. [...] Sloterdijk tarjoaa kansainvälisissä suhteissa [...] 'hyväntahtoista ja väkivallatonta yhteisoloa' ja riittävää etäisyyttä naapurin asioihin. [...] Meillä on siis kaikki syy työhön ihmisyyden hyväksi [...]." (*HS 23/iii/09*) Volasen oma filosofinen pääteos, *Ihmisyden paluu. Kohti modernin reformaatiota* ilmestyi sekkin 2008.

Haastattelussa Sloterdijk määritteli ensi töikseen 'kriisin' lääketieteelliseksi käsitteeksi, joka tarkoittaa eliön kamppailua elämästä ja kuolemasta. Tällaisena se ei lainkaan luonnehdi talousvaikeuksiin ajautuneita länsimaita. Moderni yhteiskunta on näet "kroonisesti multimorbidi", parantumaton, eikä sen tilaa voi kuin lievittää: "Nykykriisin tuloksena voi olla vain seuraava kriisi."

SZ houkutteli Sloterdijkia ruotimaan paljon puhuttua repeämää reaalityöelämän ja finanssimarkki-

noitten virtuaalisuuden välillä. Professori teki työtä käskettyä: "Yhden arvion mukaan finanssitalous on painunut kymmenkertaiseksi reaalityöelämän verrattuna, toinen arvio puhuu yhden suhteesta viiteenkymmeneen. Kuvaan kuuluu, ettei enää osata edes sanoa, missä mittasuhteissa asia pitäisi mieltää. Tästä seuraa kaikki muu, eritoten tunne pohjattomasta arvojen arvonmenetyksestä, inflaatiosta, joka ei koske vain taloudellisia hyödykkeitä, vaan kaikkia arvoasteikkoja. Enää ei tiedetä, mikä on suurta ja pientä, mikä paljon ja mikä vähän. Vakaudesta ei tohdi puhua enää kukaan."

Sloterdijkille ei kelpaa talouskäänteiden selittämiseen himo-pelkosykli. Ennemminkin järjestelmää leimaa ailahtelu vakavan ahtauden (huolen, niukkuuden, itsekutituksen) ja rivon hulpuuden (lento-kykykuvitelmiin äityvän kevytkenkäisyyden) välillä. Viime aikoina on leijailtu niin avarasti, että todellisuuden vastustus on jäänyt tuntematta. Kuolemansynteihin, seitsemään sielunvääristymään, kuului, Sloterdijk muistuttaa, kaksikin taloustörkeyttä: ahneus ja himo. Mutta ei maailma ole paavi Gregorius Suuren ajoista sen ihmeemmin ahnaantunut. Tie lamaan on johdettava muualta: "Finanssikriisin perusta on keskuspankkien teknisissä virheissä. Taustalla on kiista rahapolitiikan inflaationistisen ja anti-inflationistisen linjan välillä. Tänään koemme seurauksia inflaationistien läpimurrosta kautta linjan."

Sfäärifilosofia pitelee pihdeissään USA:n keskuspankin satsaus lisärahaan. Käsillä on nietzscheäinen "kaikkien arvojen uusi arvottaminen", tosin yli-ihmisten ja muiden pervocaesarien tilalla häärivät harmaat byrokraatit, jotka yrit-

tävät lisätä luottamusta syytämällä jakoon näennäisrahaa. Sloterdijkin käsityksen mukaan inflaatiokriisiä mielitään lääkitä inflaatiota tukevalla strategialla, josta sana "inflaatio" pidetään visusti piilossa. Hän on kuitenkin vasta pääsemässä asiaansa: "Uusliberalismin varsinainen sankari on Harry Potter." SZ joutuu kysymään: "Anteeksi kuinka?" Vastaus kuuluu:

"Potter-romaanit antavat aapisen maailmalle vailla todellisuusrajoja. Ne ovat ylipuhuneet kokonaisen sukupolven löytämään itsestään lumoojan. Englannin sana *potter* muuten tarkoittaa savenvalajaa, käsi-työläistä, joka valmistaa onttouksia. Vain häviäjät uskovat enää työhön, muut harjoittavat noitavalantaa ja lähettävät tuotoksensa lentoon."

Sloterdijk ottaa lisävauhtia Heideggerin haarikkaesimerkistä oliouden paljastajana: astian tehtävä täyttyy koverana, täyttökelpoisena ja täytenä edelleen tarjottavana. Nykyihmisen leileistä ja lekkereistä ei heru enää tippaakaan. Annettavaa ei ole. Syyt ja seuraukset on hämärretty. Tuotolla ei ole enää suhdetta suoritukseen:

"Lukemattomat tahtoivat eroon todellisuudesta, jossa ei 40 viikkotunnin aherruksella pääse kuin keskivertoansioihin, siinä missä pari hetkeä taikuutta tietää pyörähdystä ylailmoissa. Olemme keksineet vaarallisen laskutavan. Prosoallisten yhtälöitten sijaan tulevat ihmeelliset epäyhtälöt. Se tuhoaa asianmukaisuudentajun."

Kollokviossa

Suomen Filosofisen Yhdistyksen yhden sanan kollokvio järjestettiin tänä vuonna Jyväskylässä otsikolla ”Maailma”. Aiheeseen ja akateemisen filosofian ajan henkeen sopivasti esitelmissä näkyi metafysiikan nousu tutkimusaiheena, mutta yli neljänkymmenen esitelmän joukkoon, joita pidettiin kahtena tammikuun päivänä kolmessa rinnakkaisessa salissa, mahtui silti ilahduttava kirjo filosofisia lähestymistapoja.

Esitelmien järjestäminen ohjelmaan tuntui myös tällä kertaa onnistuneen melko hyvin. Vaikka yhden kuulijan näkökulma on väistämättä vaillinainen, tukivat monien istuntojen esitelmät yllättävän hyvin toisiaan. Toki joskus tämä onnistuu yhdistämällä esitelmöitsijöitä, jotka keskustelevat jo valmiiksi työnsä kautta tai osallistuvat yhteisiin projekteihin. Ohjelmaan mahtuikin esimerkiksi kaksi pitkälti fenomenologian ympärille rakentunutta istuntoa, ilahduttavana keskustelevasti Schopenhauerista (Henna Seinälä) Nietzscheen (Henrik Rydenfelt) ja Emersoniin (Heikki A. Kovalainen) liikkunut sessio ja valistuksen perinteen ihmiskuvaa kartoittanut kokoustuminen.

Kansallisissa koko tieteenalan kokouksissa tällainen yhtenevyys on toki mahdollista vain tiettyyn rajaan asti, kun aiheita ei ole rajattu kovin tarkkaan. Tällä kertaa ei kuitenkaan törmännyt sellaisiin esitelmien erojen aiheuttamiin hedelmättömiin käsitteellisiin hankauksiin, joita on aiemmissa kollokvioissa nähnyt – kun avainsana on ymmärretty esitelmissä radikaalisti eri tavoin ja keskustelu on päätyntä siksi ohipuhumiseen. Useimmiten se maailma, mistä puhuttiin, viittasi suunnilleen samaan aihealueeseen.

Käsitteellisestä hankauksesta vastasi vierailevaksi puhujaksi kutsuttu Kari Enqvist, joka piti esitelmän fyysikon maailmankuvasta. Enqvist otti esitelmässään avoimen nöyrän roolin ja korosti omaa asemaansa fyysikkona, joka ei halua lähteä mestaroimaan filosofien alueelle. Sen sijaan hän halusi kuvata esityksessään ny-

kyisen fysiikan teorioiden luonnetta ja niiden muodostuksen taustalla olevaa maailmankuvaa. Lähtökohta olisi ollut kiinnostava ja hedelmällinenkin, jos Enqvist ei olisi puhuessaan ”vain fysiikasta” toistuvasti piirtänyt jyrkkiä rajoja fysiikan ”pelkän laskemisen” ja filosofian välille. Jälkimmäisen alueeksi jäi, kuten monissa muissa Enqvistin esityksissä, lähinnä jumalaisen tai sielullisen olemassaolon pohdiskelu ja sinfoniaorkesterien esteetiikka. Tieteenfilosofinen pohdinta teorianmuodostuksen perustasta ei saanut esityksessä sijaa, vaan luonnontiede näyttäytyi melko puhtaan empirialähtöisenä faktojen keruuna. Tämä on sääli, sillä fysiikan teorioiden luonteen käsittelystä olisi voinut saada paljon irti.

Keskustelu Enqvistin esityksen jälkeen keskittyi hänen esittämiinsä huomautuksiin fysiikan perustavuudesta. Esityksessään hän esitti pariinkin kertaan ajatuksensa kvanttitason informaatiosta, josta karkeistaminen suuremmille mittaluokille väistämättä vain hukkaa informaatiota. Kuten taannoisten Tieteen päivien keskustelusakin, nousi nytkin tietysti esiin kysymys toisten todellisuuden mittaluokkien omaleimaisesta informaatiosta (ja samalla tietysti näiden tasojen tutkimukselle olennaisista tiedon intresseistä). Vastauksissaan Enqvist pitäytyi kuitenkin tiukasti edellä kuvatussa informaation määritelmässä. Tästä totalisoivasta näkökulmasta muunlaiset informaation määritelmät eivät tietysti näyttäytyä informaationa lainkaan, joten karkeistaminen kvanttitasolta ei tuo mitään lisää.

Tuttuun tapaan Enqvist toki myönsi inhimilliseen kokemuksellisuuteen liittyvän merkityksellisyyden roolin, mutta filosofisesti tuossa yhteydessä olisi tietysti ollut paljon kiintoisampaa yrittää pohtia tieteellisen informaation käsitettä hieman monisyisemmin. Jos tähän ei ole valmiutta, jää ajatus fysiikan perustavuudesta ohueksi, fyysikon ja filosofien kohtaaminen välisoitoksi.